

## Ochrona trzmieli *Bombus* LATR. (Hymenoptera: Apoidea: Bombinae) jako temat w filatelistyce światowej

Conservation of bumble bees *Bombus* LATR. (Hymenoptera: Apoidea: Bombinae) as a topic in the world philately

Wit CHMIELEWSKI

Oddział Pszczelnictwa, Instytut Sadownictwa i Kwiaciarnictwa, Kazimierska 2,  
24-100 Puławy; e-mail: wit.chmielewski@man.pulawy.pl

**ABSTRACT:** The study presents review of postage stamps and other philatelic values showing bumble-bees issued by post offices in various countries. Results were based on own author's philatelic collection containing stamps showing protection and biocenotic and economic significance of these useful apoid insects as effective pollinators of agricultural cultivars and wild of plants.

**KEY WORDS:** *Bombinae*, *Bombus*, bumble bees, conservation, pollinators, popularization method, postage stamps, protected insects, world philately.

### Wstęp

Trzmiele należą do najbardziej efektywnych zapylaczy roślin uprawnych, polowych i szklarniowych oraz dziko-rosnących w przyrodzie. Jednakże intensywny rozwój przemysłu i transportu, postępująca urbanizacja, technizacja i chemizacja rolnictwa (chemiczna ochrona roślin, intensywna agrotechnika i nawożenie upraw rolnych) sprawiają, że na skutek zanieczyszczenia i niekorzystnych zmian środowiska od wielu już lat ich liczebność w przyrodzie ma tendencję malejącą. Sytuacja ta sprawiła, że znalazły się one wraz z innymi ginącymi lub rzadko spotykanymi owadami na liście gatunków entomofauny prawnie chronionej. Niektóre ich gatunki jako zagrożone wyginięciem umieszczone zostały też w tzw. „Czerwonej Księdze”.

W wielu krajach prowadzi się zakrojoną na szeroką skalę akcję upowszechnieniową na temat tych pożytecznych owadów i idei ich ochrony. Celowi temu służą m.in. edycje znaczków pocztowych i innych walorów filatelistycznych, jako jedna z najbardziej komunikatywnych i skutecznych form tej działalności.

Przegląd dotychczasowych edycji znaczków pocztowych prezentujących trzmiele, ich znaczenie i ochronę w różnych krajach, jako jednej z atrakcyjnych i efektywnych metod popularyzacji wiedzy z tego zakresu i edukacji ekologicznej społeczeństwa na ten temat, jest celem obecnego opracowania.

### **Materiał i metodyka**

Materiał do pracy stanowiła własna kolekcja tematyczna walorów filatelistycznych, gromadzona przez autora od wielu lat. Złożyło się na nią m.in. kilkadziesiąt znaczków pocztowych pokazujących określone do gatunku i bliżej niezidentyfikowane błonkówki pszczołowate z rodzaju *Bombus*. Do identyfikacji poszczególnych pozycji posłużyły krajowe i zagraniczne katalogi filatelistyczne oraz opisy i wykazy znaczków w publikacjach przeglądowych dotyczących tematu owadów w filatelistyce (CHMIELEWSKI 1977; DEWOS 1968; FISK i in. 1962; PRUESS 1973; SHAW, STUART CHING 1994; WRIGHT 1967).

### **Wyniki**

Zebrano łącznie ponad 80 znaczków pocztowych, które ukazały się w ponad 30 krajach. Lista gatunków trzmieli (*Bombus* LATR.) prezentowanych na wydanych dotychczas znaczkach przez pocztę w różnych krajach przedstawia się następująco (kraj, rok edycji serii):

- Bombus americanorum* FABR. (Vietnam 1986);
- Bombus anachoreta* SKORIKOV (Rosja 2005);
- Bombus armeniacus* RADOSZKOWSKI (Rosja 2005);
- Bombus bimaculatus* CRESSON (Bułgaria 2002);
- Bombus czerskii* SKORIKOV (Rosja 2005);
- Bombus fragrans* (PALLAS) (Rosja 2005);
- Bombus hortorum* (L.) (Węgry 1980);
- Bombus jonellus* (KIRBY) (Rosja 2000);
- Bombus lucorum* (L.) (Białoruś 2004, Czechosłowacja 1961, Finlandia 1954, Islandia 2004, Polska 1961, W. Man 2001);
- Bombus modestus* EVERSMAAN (Rosja 2000);
- Bombus morrisoni* CRESSON (USA 2007);
- Bombus muscorum* (L.) (Rosja 2000);
- Bombus pascuorum* (SCOP.) [= *B. agrorum* (F.)] (Angola 2000, Rosja 2000);
- Bombus pomorum* (PANZ.) (Litwa 1999);
- Bombus proteus* GERSTAECKER (Rosja 2000);
- Bombus (Megabombus) ruderatus* (FABR.) (Gwinea Równikowa 1974, Portugalia – Azory 1984, Rosja 2000);
- Bombus soroensis* (FABR.) (Rosja 2000);

- Bombus sporadicus* NYLANDER (Rosja 2000);  
*Bombus subterraneus* (L.) (Angola 2000, Rosja 2000);  
*Bombus terrestris* (L.) (Azerbajdżan 2006, Belgia 1996, Czechy 1995, Dominikana 2002, Jersey 2008, Jugosławia 1978, Mongolia 1979, Niemcy – Berlin Zachodni 1984, Niger 1977, Norwegia 1997, Szahjah 1972, Szwajcaria 1954, Wielka Brytania 1985);  
*Bombus unicus* MORAVITZ (Rosja 2005);  
*Bombus* sp. (Antiqua i Barbuda 2005, Brazylia 1979, Finlandia 1993, Gwinea-Bissau 2001, Kolumbia 1967, Korea Płn. 2000, Monako 1988, 1989, Mozambik 1989, Nikaragua 1979, Niemcy – Berlin Zachodni 1985, NRD 1980, 1982; Paragwaj 1974, Rosja 1994, Rosja – Rep. Chuvashia, Rep. Komi 2000, St. Vincent 1976, Szkocja – W. Staffa 1982, Umm-Al-Qiwain 1973).

## Dyskusja i wnioski

Od ukazania się pierwszych znaczków pocztowych związanych tematycznie z trzmielami (*Bombus* LATR.) minęło już ponad 50 lat. Były to znaczki Szwajcarii i Finlandii (1954), a w kilka lat później znaczki o podobnej tematyce wydano w Polsce i byłej Czechosłowacji (1961). Polski znaczek z trzmielcem, *B. lucorum* (w serii: owady chronione) jest jak dotychczas jedyną pozycją z tym motywem, wydaną w naszym kraju. Później ukazały się edycje w wielu innych krajach na całym świecie. Wydawano je przy różnych okazjach, jak np. „Pro Juventute” (Szwajcaria 1954), „I Exposition Nacional de Orquideas” (Kolumbia 1967), „Maurice Maeterlinck Prix Nobel De Litterature 1911” (Niger 1977), „Für die Jugend” (Niemcy 1984), „Krasnaja Kniga” (Rosja 1994), „Evropsky Rok Ochrazy Přírody” (Czechy 1995), „Šmeli zanesennye v Krasnuju knigu Rossijskoj Federacii” (Rosja 2005), „Insect des Jahres 2005 *Bombus lapidarius*” (Niemcy 2005), „National Pollinator Week” (USA 2007) i in.

Z przedstawionego wykazu wynika, że obok stosunkowo dużej liczby starszych znaczków pokazujących pospolite i od dawna powszechnie znane gatunki trzmieli, jak np. *B. terrestris*, czy też *B. lucorum*, na szczególną uwagę zasługują te, które ukazały się pod koniec ubiegłego i w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku. Wiele z nich poświęcono również gatunkom mniej znanym, bardzo rzadkim i zagrożonym wyginięciem, lub też o ograniczonym zasięgu występowania, jak np. *B. americanorum*, *B. anachoreta*, *B. armeniacus*, *B. czerskii*, *B. fragrans*, *B. jonellus*, *B. modestus*, *B. morrisoni*, *B. soroensis*, *B. sporadicus*, *B. unicus*.

Wśród kilkudziesięciu wydanych na świecie znaczków o tej tematyce wiele pozycji poświęconych jest trzmielom określonym do rodzaju, a ponad 20 zidentyfikowanym gatunkom rodzaju *Bombus* i te z reguły stanowią ich

pierwszoplanowy motyw główny; natomiast na niektórych znaczkach trzmiele traktowane są jako motyw uboczny i często pokazywane w otoczeniu innych pożytecznych owadów i przedstawicieli chronionej fauny i flory, pokazywane zwykle jako elementy krajobrazu przyrodniczego i symbole ochrony tego środowiska.

Łączna liczba znaczków o tej tematyce wraz z innymi walorami filatelistycznymi tj. kartami pocztowymi, kopertami Pierwszego Dnia Obiegu (FDC) i stemplami okolicznościowymi z motywem trzmiele jest prawie dwukrotnie większa. Pokazano na nich wiele powszechnie występujących i znanych, jak też rzadko spotykanych gatunków trzmieli, często o ograniczonym zasięgu występowania, zarówno tych o określonej przynależności systematycznej, jak też bliżej niezidentyfikowanych gatunków z rodzaju *Bombus*, ich znaczenie biocenotyczne i gospodarcze jako zapylaczy odwiedzanych przez nie roślin oraz ich ochronę.

Znaczki o tej tematyce mają więc poza walorami edukacyjnymi i poznawczymi, także dużą wartość naukową i artystyczną, są bowiem nie tylko źródłem informacji z zakresu entomologii i szeroko pojętej ekologii, lecz także estetycznymi mikroplakatai i miniaturowymi dziełami sztuki.

W podsumowaniu można stwierdzić, że prezentacja trzmieli poprzez filatelistykę, ich biocenotycznej roli w środowisku i gospodarczego znaczenia jako zapylaczy roślin, jest godną polecenia, atrakcyjną i skuteczną metodą popularyzacji idei ochrony tych pożytecznych owadów, przyczyniającą się jednocześnie do edukacji ekologicznej społeczeństwa.

## PIŚMIENNICTWO

- CHMIELEWSKI W. 1977: Trzmiele na znaczkach pocztowych różnych krajów. *Pszczelarstwo*, **28** (2): 19.
- DEVOS R. 1968: Postzegels en bijen. *Maandbl. Vlaam. Imkersb.*, **54** (3): 79-81.
- FISK F., MONTGOMERY B. E., PRUESS K. P., RIEGEL G. T., RINGS R. W. 1962: A checklist of „entomological” stamps. *Proc. N. Centr. Br. Ent. Soc. Amer.*, **17**: 160-169.
- MOULTON M. A. 1971: A „beeline” approach to stamp collecting. *Glean. Bee Cult.*, **99** (8): 290-291.
- PRUESS K. P. 1973: Postage stamps showing bees and hives. *Bee World*, **54** (2): 53-56.
- SHAW E., STUART CHING J. 1994: Bee and bee interest postage stamps of the world. Supplement 1. *Bee World*, **75** (4): 181-193.
- WRIGHT D. R. Jr. 1967: A checklist of insects on stamps. Part. III. Orders Diptera and Hymenoptera. *Bio-Philately*, **17** (2): 74-81.